

מסמך אסטרטגי: ראשי פרקים

אסטרטגיה נגד אנטישמיות

היכולת הגוברת של מעטים להרוג רבים, הופכת את האנטישמיות החדשה לסכנה קטלנית המחייבת אסטרטגיה כוללת, רב-מימדית וארוכת-טווח.

המכון לתכנון מדיניות עם יהודי (מיסודה של הסוכנות היהודית לא"י) בע"מ

המכון לתכנון מדיניות עם יהודי הוקם ביוזמת הסוכנות היהודית לא"י, כמוסד עצמאי מכוון מעשה לתכנון מדיניות, שלא למטרת רווח. המכון יבחן את האתגרים, האיומים וההזדמנויות העומדים בפני הבטחת ההמשכיות והשגשוג של העם היהודי, במאמץ לפתח תהליך אסטרטגי לתכנון מדיניות כלל יהודית. הפעילות המקצועית תכלול בין היתר הערכת דינמיקות על ידי מיפוי ההתפתחויות העיקריות בעם היהודי. בכך יתרום המכון לחיזוק הממשק בין תכנון מדיניות לבין קבלת החלטות וביצוען על ידי קביעת סדר יום וכן פיתוח וניתוח חלופות מדיניות.

יוזמות בשלבי ביצוע שונים:

- הערכה שנתית של המצב והדינמיקות של העם היהודי
- עתודות חליפיות לעם היהודי לשנת 2025
- "דמוגרפיה יהודית" - מגמות שוטפות, תחזיות והשלכות מדיניות
- שיפור מעמדו של העם היהודי במעצמות על מתהוות שנעדרות מסורת תנ"כית
- ניהול משברים בעם היהודי

המכון יקדם שיח מדיניות למנהיגות יהודית על ידי פרסום ניירות מדיניות והכנת מסמכי רקע למקבלי החלטות. בנוסף, המכון ידריך מקצועני-מדיניות במאמץ לסייע בבניית יכולות חשיבה אסטרטגית ותכנון מדיניות עם יהודי.

שותפים וחברי האסיפה הכללית

שי חרמש

גזבר הסוכה"י

סלי מרידור

יו"ר הנהלת הסוכה"י

קרול סלומון

יו"ר חבר הנאמנים, סוכה"י

גיי סרבר

יו"ר הוועדה לתקציב וכספים, סוכה"י

ארלין קאופמן וסנדי בקלור

לי קורמן

נשיא קרן ע"ש דוד ואינו מאירס

לסטר קראון וציארלס גודמן

מטעם משפחת קראון-גודמן

מועצת המנהלים -

המועצה המקצועית המנחה

יושב ראש

דניס רוס

חברי המועצה

עוזי ארד

עוזי דיין

סטיב הופמן

אהרון ידלין

יהודית ליברנט

יצחק מולכו

יעקב נאמן

סטיב נסטיר

יעקב עמידור

סמי פרידריך

ג'ון רסקיי

נשיא מכונן

יחזקאל דרור

מנכ"ל

אבינועם בר-יוסף

ניהול פרויקטים

איטה אלקלעי

אסטרטגיה נגד אנטישמיות¹

פרופ' יחזקאל דרור²

א. המשכיותו של גרעין האנטישמיות

1. מאז חורבן בית ראשון וגלות בבל ניצב העם היהודי בפני תופעת האנטישמיות.³ תופעה זו מתאפיינת בהתפרצויות תקופתיות בעצימות משתנה, ונוטה להיות בעלת מאפיינים של מגפות, הפורצות לפרקים, דועכות, וצפות מחדש ביתר שאת.
2. אף שההתפרצויות מקבלות צורות-ביטוי שונות בתקופות ובמקומות שונים, יש להן - לפחות עד לזמן האחרון - סיבות שורשיות משותפות, המשקפות המשכיות לאנטישמיות כתופעה היסטורית. הבנת סיבות אלה, יחד עם הגורמים המשתנים, החדשים בחלקם, הקובעים את מאפייני האנטישמיות בטריטוריות ובזמנים שונים, חיונית לפיתוח אסטרטגיות-נגד יעילות.
3. תפיסות ואמונות חוזרות ונשנות על אודות העם היהודי צמודות באנטישמיות ומסבירות אותה במידה רבה, תוך שינויי דגש בנסיבות שונות. לדוגמא:
 - א. היהודים הם עם נפרד ומתבודד הרואה עצמו כ"נבחר", מתגאה בבידודו ומבליט את ייחודו.

¹ במסגרת משימתו לנתח סוגיות קיומיות העומדות בפני העם היהודי ולפתח הצעות מדיניות ארוכות-טווח, עובד המכון לתכנון מדיניות עם יהודי על מסמך אסטרטגיה בנושא התמודדות עם אנטישמיות. טיוטא ראשונית הופצה בפורום העולמי נגד אנטישמיות בירושלים בינואר 2004 ובכנס האיחוד האירופי למאבק באנטישמיות שנערך בבריסל בפברואר אותה שנה. טיוטא שנייה הופצה במפגש ראשי יהדות אירופה בבודפשט בחודש מאי 2004. הנוסח הנוכחי הוכן לקראת דיונים בכנסת ובפורומים אחרים בסתיו 2004. הנוסח הסופי והמלא נמצא בעיבוד ויתפרסם בתחילת 2005. הערות והצעות יתקבלו בברכה, ויש לשלוח אותן באמצעות דואר אלקטרוני ל: yehezkel@jpppi.org או באמצעות פקס שמספרו: 972-2-563-5040.

² כבמרביית פרסומי המכון לתכנון מדיניות עם יהודי, הדעות המובעות במסמך זה הינן על אחריותו של המחבר ואין לראותן כמשקפות בהכרח את עמדת המכון.

³ יהיה זה מדויק יותר להשתמש במונח אחר, כמו "אנטי-יהודי", "אנטי-יהדות" או "אנטי-יהודיות"; אך השימוש במונח "אנטישמיות" נפוץ מכדי שניתן יהיה לעקרו או להגדירו מחדש. לשימוש במונח אחר וקולע עניינית יותר, ראה ארווין קוטלר, האנטי-יהודיות החדשה (ירושלים: המכון לתכנון מדיניות עם יהודי), נובמבר 2002.

- ב. היהודים הם כופרים ומהווים מכשול בפני הגאולה. הנוצרים מקללים ומגנים אותם, משום שסירבו להכיר במשיחיותו של ישו, וגרמו למותו על הצלב; ואילו המוסלמים שונאים ומתעבים אותם מפני שדחו את "נביא האמת" האחרון שנשלח לעולם על-ידי האל, ואף איימו עליו.
- ג. היהדות היא דת בלתי-אנושית וברברית. המונותיאיזם היהודי הוא בלתי-סובלני, ולאורך כל ההיסטוריה היה המקור הראשי לרדיפות דתיות ולמעשי טבח-עם. הציווי של אלוהי היהודים, להשמיד את כל העמלקים, הוא מבשר השואה ומוביל אליה במישרין.
- ד. היהודים בורכו ביכולת על-טבעית להשרדות עיקשת. לעתים קרובות הם פורחים ומשגשגים למרות אינספור תבוסות, העדר כוח פוליטי ורדיפות בלתי-פוסקות - ויש בכך סימן לכוח שטני. (עם זאת, לעתים מתפרשת הישרדותם גם כאות להשגחה המתמדת של אלוהים על בני עמו הנבחר).
- ה. היהודים מפגינים עוינות כלפי לא-יהודים, כפי שעולה מן התלמוד, וכפי שמסתבר מעקשנותם להסתגר בתוך עצמם וסירובם להתחבר עם לא-יהודים.
- ו. ליהודים מראה ואורחות-לבוש שונים ו"מלוכלכים", ויש להם תכונות-אנוש שפלות ומרגיזות.
- ז. למרות שהיהודים חסרי כוח פוליטי, בדרך כלל הם זוכים להצלחה כלכלית. הם מושא לקנאה ולשנאה בשל עושר שהושג בדרכים לא כשרות, כגון נשד ומירמה.
- ח. למרות מה שנראה כחולשה פוליטית, היהודים - בשילוב מלא סתירות פנימיות - נתפסים כיוזמי קונספירציה כלל-עולמית וכבעלי עוצמה נסתרת אותה הם מנצלים לרעה. האשמות אלה באות לביטוי מלא ב"פרוטוקול של זקני ציון".
- ט. היהודים אינם נאמנים למדינותיהם, ומחזיקים בנאמנויות כפולות.
- י. היהודים הם אויבים נוחים, מזוהים כ"אחר" נגיש, שקל לפגוע בו. הם ה"חשודים המידיים" אותם מחפשים בתקופות של מצוקה ואסון.
- יא. יהודים הם עושי-צרות ו"מהפכנים".
- יב. היהודים והיהדות מקרינים הילה של מסתורין.
- יג. תופעות של שנאה עצמית ופעילותם של יהודים אנטי-יהודיים מסייעים לאנטישמיות, ובה בעת מוזנים על ידה.
4. מערכות אמונה אלה ואחרות לבטח ימשיכו לפעול בעקביות בעתיד הנראה לעין, אף כי בצורות שונות ומשתנות. כללית ניתן לקבוע, כי גרעין האנטישמיות עדיין קיים, וכי התבדו הציפיות והתקוות שהתרחשותם של אירועים היסטוריים שוברי-המשכיות תפחית באופן משמעותי גילויים של אנטישמיות המתבססים על הסיבות הקלאסיות.
5. המחשה בולטת לעוצמתם של גורמים אנטישמיים שכביכול עבר זמנם מהווה סרטו של מל גיבסון "ייסורי ישו", שהתקבל בהתלהבות בחוגים רחבים וזכה להצלחה גדולה בקופות. מבלי להגזים בחשיבותו של הסרט, אין ספק שהוא מבטא אמונה נוצרית פונדמנטליסטית באשמת היהודים ב"רצח אל", ותורם לחיזוק ולהנצחתה של אשמה זו כבסיס חשוב ביותר לאנטישמיות בתרבות המערב.

6. יחד עם זאת, יש להזכיר את השינוי המרחיק לכת לטובה בעמדה הרשמית של הכנסייה הקתולית כלפי היהודים והיהדות, לפי החלטת האפיפיור יוחנן-פאולוס השני, הכוללת הכרה בשואה כפשע הגדול בהיסטוריה (מבלי לרמוז שליהודים חלק באשמה), הסרת ההאשמה ברצח בן האלוהים, הכרה בתקפות התנ"ך למרות הברית החדשה, וראיית היהודים כ"אח בכור". ללא ספק, עמדות אלה מושפעות מן הביורפיה הייחודית של האפיפיור הנוכחי, שחווה אישית את זוועות מלחמת-העולם השנייה בפולין. אך אין מענה לשאלה, מה תהיה עמדת הכנסייה הקתולית בעתיד.
7. במקביל לפעולתם המתמשכת של גורמי היסוד שהוזכרו לעיל, חלו בעולם ובעם היהודי מספר תמורות רדיקאליות שהן בחזקת "שברים בהמשכיות ההיסטורית". לאלה השלכות מרחיקות לכת גם ביחס לאנטישמיות על כל צורותיה, גם הנוכחיות וגם אלה הצפויות להתפתח בעתיד. הבנתן של תמורות אלה ומשמעותן חיונית לאבחון נכון של האנטישמיות המודרנית, חיווי עתידה האפשריים והצפויים, ועיצוב אסטרטגיות-נגד תכליתיות.

1. השפעת שברים בהיסטוריה

8. כדי להבין את מגמות ההווה והעתיד הנראה לעין בדבר האנטישמיות (וכן בנושאים מרכזיים אחרים)⁴ יש לתת את הדעת על השפעתם של שמונה "שברים בהיסטוריה":
- א. השואה;
 - ב. הקמתה והתפתחותה של מדינת ישראל;
 - ג. הצלחתה של הקהילה היהודית בארצות הברית;
 - ד. תמורות גיאו-אסטרטגיות;
 - ה. גלובליזציה;
 - ו. הקצנה של האסלאם עם אלמנטים מסויימים של "התנגשות תרבויות";
 - ז. הסכסוך הישראלי-פלשתיני בהקשרו הישראלי-ערבי;
 - ח. יכולתם הגוברת של מעטים להרוג רבים.
9. שברים אלה הם מפתח עיקרי להבנת מצבם של העם היהודי והיהדות בכללותם, ושל מדינת ישראל בפרט, למיפוי עתידים חלופיים על סכנותיהם וסיכוייהם, ולעיצוב אסטרטגיות-רבתי לעם היהודי ולמדינת ישראל,

⁴ נדונים בחלקם ב: העם היהודי 2004: תמצית הערכה שנתית דוֹיח מס' 1 (ירושלים: המכון לתכנון מדיניות עם יהודי, 2004). ההערכה השנתית המלאה תתפרסם לקראת סוף 2004.

שיש בהן כדי לצמצם סכנות, לנצל הזדמנויות ולהבטיח ככל הניתן שגשוג ופריחה. בהקשר לעבודה הנוכחית אתרכו במספר השלכות לאנטישמיות.

10. הציפיות כי השואה תניב תוצאה של למידה חברתית ותרבותית, אשר תפחית במידה רבה את האנטישמיות, לא התממשו. אומנם, לקחי השואה הגבירו את מאמצינו של ממשלות במערב-אירופה להתעמת עם אנטישמיות, הביאו לשינוי בעמדתה הרשמית של הכנסייה הקתולית, וגרמו למבחר של ממלאי תפקידים ומחנכים להתעמת עם האנטישמיות. אך השואה לא עקרה את האנטישמיות, ומבחינה פסיכולוגית מסויימת, יתכן שהיא דווקא עוררה צורות אחדות של אנטישמיות, כדרך להתגברות על תחושות אשמה וכתגובה לדרישות היהודים לחרטה, להשבת רכוש ולפיצוי.

11. גם אין להתעלם מהסכנה שגורמים המעורבים במעין "מלחמה חדשה נגד העם היהודי", הנדונה בהמשך, יראו בשואה תקדים שיש להמשיך בו ולהשתדל "להשלימה".

12. במקביל, התברר שהצפייה, אותה הביעו כבר אבות הציונות, כי הקמתה של מדינה יהודית תפתור את ה"שאלה היהודית" ותסלק את האנטישמיות הייתה אשליה. נכון, כמחציתו של העם היהודי מתגוררת כיום בישראל ואיננה חשופה לצורות הקלאסיות של אנטישמיות. כוחה של מדינת ישראל מעניק לעם היהודי דרכים חדשות להגן על עצמו מפני אנטישמיות. אך באותה עת, מבחינות מסוימות עצם קיומה של מדינת ישראל, כישות בולטת ורבת כוח הפועלת במישור האזורי והעולמי והמצויה בסכסוך מתמשך עם שכנותיה, מעורר ביטויים חדשים של אנטישמיות, שניזונים מאנטי-ישראליות. ביטויים אלה כרוכים בחלקם לדינאמיקות של העימות הישראלי-ערבי ובמיוחד הישראלי-פלשתיני, אך במידה רבה הם נובעים מעצם קיומה של מדינה יהודית מצליחה, דבר המזים אמונות נפוצות באסלאם, בנצרות וגם בשכבות אחרות.

13. יחד עם הכרה מלאה בחשיבותה הקיומית של מדינת ישראל לעתיד העם היהודי, כולל מאבק באנטישמיות ומתן ביטחון ליהודים, מבקש אני להדגיש גם מספר גורמים, בהם קיומה של מדינת היהודים דווקא מזין אנטישמיות. זיהוים והבנתם של גורמים אלה הוא תנאי הכרחי למאבק מוצלח נגד האנטישמיות:

א. קיומה של ישראל חזקה ומשגשגת מזים, כאמור, דוגמות דתיות באשר ל"עונש" ליהודים כ"רוצחי אלוהים" או כדוחי האמונה האמיתית. גישה פונדמנטליסטית בחלקה לפחות דוחפת למאמצים להחזיר אמונות אלה לתוקפן ההיסטורי על ידי חיסולה של מדינת היהודים ופגיעה בתומכים בה כולל העם היהודי.

ב. המציאות החדשה, של מדינה יהודית חזקה, סותרת את הסטריאוטיפ של היהודי החלוש ומשולל-הזכויות. יש בכך כדי לצמצם אנטישמיות מצד אחד, אך גם כדי לחזק אנטישמיות מצד אחר - למשל בגלל פחד מעם יהודי חזק, כפי שהדבר בא לביטוי, בין השאר, בסקר דעת-קהל שנערך באירופה בשנת 2004, בו אמרו רוב הנשאלים כי ישראל היא סכנה לשלום העולם.

ג. ישראל, בהכרח, עוסקת במדינאות הכרוכה במידה זו או אחרת ב"ידיים מלוכלכות", כמו בכל המדינות. אך כלפי ישראל מיושמים לעתים סטנדרטים כפולים, שאינם "מרשים" ליהודים ומדינתם את המובן מאליו במדינות אחרות, וזה מחזק אנטישמיות.

ד. מוסיפה לכך אי-הבנה של המצב הגיאוגרפי-אסטרטגי בה מצויה ישראל על מהותה המיוחדת, לעומת המציאות באיחוד האירופי, למשל.

ה. המתחים סביב מעמדה של ארצות הברית וחילוקי הדעות בדבר פעולותיה מוסיפים לאנטישמיות, ותופעה זו מתגברת על-ידי תפיסה הולכת ונפוצה של "ציר רשע" יהודים-ישראל-ארצות הברית.

ו. החשד ב"נאמנות כפולה" של היהודים, הגם שאינו בולט לעין, מוסיף להתקיים, והוא קיבל חיזוק מעצם קיומה של מדינת ישראל ומן התמיכה לה היא זוכה מן הרוב המכריע של היהודים לתפוצותיהם.

ז. ההבחנה בין ביקורת לגיטימית של מדיניות ומעשה זה או אחר של ישראל, לבין ביקורת על עצם קיומה של המדינה ודה-לגיטימציה של זכות היהודים למדינה, מורכבת מדי למרבית הציבור, ונדחית על-ידי אנטישמיים. התוצאה מכך, תכופות, היא שביקורת לגיטימית מחזקת אנטישמיות ומשתלבת עימה. תגובת-יתר ישראלית לביקורת לגיטימית, בין מוצדקת לפי דעה זו או אחרת ובין שלא, מגבירה תופעה זו.

ח. הרחבת ה"חזית" נגד ישראל, למשל לתחום המשפט הבינלאומי, כמומחש על-ידי חוות הדעת של בית-הדין הבינלאומי בעניין גדר ההפרדה, משתלבת באנטישמיות ומספקת לה אנרגיה ונימוקים נוספים.

ט. בעיותיה של ישראל בארגון האומות המאוחדות, כמומחש בהחלטות שהישו בוזמן ציונות עם גזענות, ולאחרונה - בהחלטות התומכות בחוות הדעת של בית-הדין הבינלאומי, משתלבות גם הן באנטישמיות ומחזקות אותה.

י. ריבוי הארגונים הלא-ממשלתיים התוקפים את ישראל, שהומחש בצורה קיצונית בכינוס נגד גזענות בדברן, דרום-אפריקה, משתלב גם הוא באנטישמיות ומגביר אותה.

יא. עמדות אנטי-ישראליות קיצוניות של אינטלקטואלים ואקדמאים אחדים, ביניהם גם יהודים, יחד עם גינוי קיצוני של ישראל כ"מדינה כובשת" ושלילת זכותה למהות יהודית על-ידי מספר יהודים ישראלים, מוסיפים שמן למדורת האנטישמיות.

14. מן הראוי לחזור ולהדגיש שהקמתה ושגשוגה של ישראל כמדינה יהודית-ציונית חזקה מהווה בסיס חיוני לעתידם - וקרוב לוודאי אף לעצם קיומם לאורך זמן - של העם היהודי והיהדות בכללותם. ישראל חזקה חיונית גם להבטחת ביטחונם של יהודים ולמאבק נגד האנטישמיות. יחד עם זאת, אין להתעלם מהתפתחותה של "אנטישמיות חדשה" הכרוכה בעצם קיומה של ישראל וגם במדיניותה, מה גם שהתפתחות זו מכתיבה בחלקה את אסטרטגית-הנגד העדיפה, שאותה על העם היהודי ועל מדינת ישראל לנקוט.

15. אני מבקש להדגיש את ההבחנה דלעיל, בין אנטישמיות הנובעת מעצם קיומה של ישראל משגשגת, לבין אנטישמיות הכרוכה במדיניות ישראלית זו או אחרת, ובמיוחד בדימוי עמדותיה ופעולותיה ביחס לפלשתינים. מסקנתי מן הניתוח היא שהסכם עם הפלשתינים ימתן את האנטישמיות, אך לא יבטל את מרכיבי האנטישמיות הכרוכים בעצם קיומה של מדינה יהודית על "אדמת האסלאם", וגם לא יבטל את החשש ל"מלחמה חדשה נגד העם היהודי" כנדון בהמשך, גם אם חשש זה יצומצם במידה משמעותית.

16. כאמור, ל"אנטי-ישראליות" ול"אנטישמיות" יש מספר שורשים וביטויים שונים, אך לעומקו של דבר אין

להפריד ביניהם. הם שזורים זה בזה, נובעים בחלקם מאותם גורמים, וגם מגבירים זה את זה. יחד עם זאת, באסטרטגיות-הנגד ישנם מרכיבים המתמקדים יותר בממד האנטי-ישראלי של האנטישמיות, מתוך צפייה שטיפול בממד זה עשוי לצמצם חלקים של האנטישמיות בכללותה, ולעומתם יש חלקים המתמקדים באנטישמיות נגד יהדות התפוצות, מתוך תקווה שהם יצמצמו גם את האנטי-ישראליות. אך לצורך המינוח בעבודה זו, מושג ה"אנטישמיות" כולל גם את מרכיביה האנטי-ישראליים.

17. עלייתה ושגשוגה של קהילה יהודית בארצות הברית הפחיתו את החשיפה הישירה לאנטישמיות של פלח רחב של העם היהודי, כתוצאה מצמצום רב ואף היעלמות חלקית של האנטישמיות בארצות הברית. אולם זרמים אנטי-אמריקניים חזקים באירופה ובארצות האיסלאם, וכן כוחה והשפעתה הבולטים של יהדות אמריקה, הניבו שילוב של אנטי-אמריקניזם ואנטישמיות, שיש בהם פוטנציאל משמעותי לאלימות מסוכנת גם נגד העם היהודי.

18. גם אין להוציא מכלל אפשרות עלייה באנטישמיות בארצות הברית, בצמוד לתמורות במדיניות המזרח-תיכונית שלה, ואולי גם שינויים בעמדות של גורמים דתיים, וכן עלייה בעוצמה של קהילות מוסלמיות בארצות הברית, אם כי ככל הנראה אין מדובר בהתפתחות הצפויה בעתיד הקרוב.⁵

19. תמורה גיאואסטרטגית חשובה מאד, מבחינת ניתוח וחיזוי האנטישמיות, היא העלייה בעוצמתן של מדיניות החסרות מסורת תנ"כית, שביניהן בולטות במיוחד סין, הודו, יפן ודרום קוריאה. למרות שלמדינות אלה היה רק מגע מצומצם ביותר עם יהודים, הרי לחלקן - במיוחד יפן - חדרה אנטישמיות, כתוצאה מהשפעות חיצוניות. לעומת זאת, סין חופשית מאנטישמיות, והוא הדין באשר לרובה של הודו וכנראה גם דרום קוריאה.

20. עליית חשיבותן של מעצמות אלה, ובראשן סין, עשויה להביא שינויים חיוביים במצב העולמי של אנטישמיות, אולם לשם כך נדרשת אסטרטגיה יהודית למניעת חדירה של אנטישמיות למדיניות אלה ולחזוק קשריהן החיוביים עם ישראל ועם כלל העם היהודי.

21. לעומת התפתחות גיאואסטרטגית חיובית זו ניצבת עלייה בעוצמתם של גורמים מוסלמיים ובמשקלם הבינלאומי. אומנם, מדינות מוסלמיות בדרום מזרח אסיה שונות ממדינות המזרח התיכון ומתונות יותר ביחסן ליהודים ולישראל, אך קיים חשש שחזוק מדינות מוסלמיות בזירה העולמית עלול להגביר אנטישמיות וגם לספק בסיסים לגורמים קיצוניים, ובכך לסייע לטרור אנטי-יהודי ואנטי-ישראלי. לכן,

⁵ בנוסף המלא של מסמך זה, המצוי כאמור בעיבוד, יובאו סימוכין לאפשרות זו, כולל דיון מפורט ב שלושה סוגי פרסומים השייכים לעניין: א. מעין אוטופיות נוצריות המציגות תמונה של בוא המשיח, המלווה בהתנצרות כל היהודים או לחילופין - ירידתם לשאול; ב. מסמכים וספרים המציגים את העמדה שמדיניותה הפרו-ישראלית של ארצות הברית גובה ממנה מחיר כבד ביחסיה עם מדינות האסלאם. אלה ממליצים, בין במפורש בין ברמז, על שינויים במדיניות זו - לעתים תוך "האשמת" ארגונים יהודיים בארצות הברית וגם מדינת ישראל בבעיותיה של ארצות הברית במזרח התיכון; ג. תיאורי "היסטוריה מדומה" של בחירת נשיא אנטישמי והצלחתו בהחזרת אנטישמיות לציבוריות האמריקאית.

יודגש שבכל אלה אין כדי להצדיק תחזית של אנטישמיות בארצות הברית, אך יש בהם כדי לחזק את ההשערה שקיימת אפשרות של יתר אנטי-ישראליות משולבת ביסודות של אנטישמיות, גם אם ההסתברות להתרחשותה נמוכה בעתיד הקרוב.

אסטרטגיה נגד אנטישמיות חייבת להיות צמודה לאסטרטגיה-רבתי יהודית ביחס לגורמי האסלאם ומשולבת עימה, כפי שיוזכר ויוסבר להלן.

22. הגלובליזציה, על מובניה השונים והמשתנים, טומנת בחובה יתרונות רבים עבור העם היהודי. עם זאת, אין לצפות שהגלובליזציה תסייע להפחתת האנטישמיות. אומנם ניתן היה לקוות שהגלובליזציה תפחית את האנטישמיות על-ידי עקירת הרגלים קדמוניים בשילוב עם פרספקטיבות וערכים הומאניסטיים אוניברסליים, אך דבר זה לא קרה, וגם כנראה לא יקרה בעתיד הנראה לעין. אדרבא, הגלובליזציה נוטה להגביר אנטישמיות, לפחות בארבעה אופנים:

א. הגלובליזציה מעוררת תגובות "שבטיות" ופונדמנטליסטיות, שבחלקן קיבלו צורה של אנטישמיות.
ב. הגלובליזציה גורמת לטראומה חברתית, המצמיחה תנועות קיצוניות ומעודדת חיפוש אחר "אויבים", דבר שגם הוא, לפחות בחלקו, מזין את האנטישמיות.

ג. הגלובליזציה מחוללת מצוקות משמעותיות כגון אבטלה, והיהודים נתפסים לעתים כמניעים העיקריים של הגלובליזציה. התוצאה - אנטישמיות.

ד. הגלובליזציה משאירה רק מעט אפשרויות פתוחות בכל הנוגע למדיניות כלכלית-חברתית ומאלצת מדינות רבות, כולל באירופה, לוותר על שאיפות סוציאליסטיות. באופן זה נותרים חלקים של השמאל הקלאסי וגם אינטלקטואלים רבים ללא מסר, והם מחפשים משמעות חדשה לדבוק בה. אנטי-ישראליות עונה על צורך זה אצל רבים מהם.

23. ה"עולם המתכווץ" מספק לפעילים אנטישמיים הזדמנויות להתחבר זה לזה ביתר יעילות ברשתות-תקשורת ובמרחבי האינטרנט, וליזום פעולות אנטי-יהודיות מסוג חדש, כגון פעולות טרור מתואמות. יתר על כן, עיקר האפשרויות של "מלחמה חדשה נגד העם היהודי", שבהמשך אדון בהן, בנויות על פוטנציאל הפעולה הגלום בניצול של גלובליזציה, במיוחד בכל הכרוך לתקשורת ולתנועה של אנשים וחומרים.

24. יחד עם זאת יש בגלובליזציה גם פוטנציאל ארוך-טווח להקטנת האנטישמיות, למשל על-ידי צמצום שבטיות מחד, ומתן אמצעי פעולה חדשים נגד האנטישמיות מאידך. אלא שבשלב זה, המגמות אינן נעות בכיוונים חיוביים, וגם אין ניצול יעיל של פוטנציאל הגלובליזציה למאבק נגד האנטישמיות, למרות מספר התחלות מבטיחות. כאן ממתינות אפשרויות רבות לאסטרטגיה אנטי-אנטישמיות חדשנית.

25. ההתפתחויות הפנימיות בעולם המוסלמי, בצמוד למגמות החיזוק העולמי של גורמי אסלאם המזכרות לעיל, מגבירות ברובן את האנטישמיות ומוסיפות מאוד לסכנותיה. הדבר נובע ממספר סיבות, חלקן קלאסיות וחלקן חדשות, שהבולטות בהן:

א. כאמור, התפיסה של היהדות והיהודים ככופרים בדת ה"אמיתית" וכדוחים את הנביא ה"אמיתי".
ב. מסורת חזקה של ראיית היהודים כנחותים וככפופים לשלטון מוסלמי, שהזמתה בעקבות הצלחותיה של היהדות, ובמיוחד של מדינת ישראל, גורמת לתחושות איבה חזקות (יחד עם מספר ביטויי הערצה).
ג. המשבר הכללי העובר על עולם האסלאם כתוצאה ממתח וגם התנגשות בין מודרניות ומסורתיות, עם נטייה בולטת, הגם שלא בלעדית וכוללת, לפונדמנטליזם.

ד. הכישלונות הברורים של מדינות ערב, היוצרים צורך לחפש "אויבים" שכביכול גרמו להם, בראש וראשונה היהודים, הציונים ומדינת ישראל.

ה. ההתנגדות המסלימה לארצות הברית, כאשר היהודים ומדינת ישראל נראים כגורם מרכזי המשפיע על מדיניותה.

ו. ההגירה הגדולה של מוסלמים לארצות מערביות, במיוחד באירופה, ומצוקתם של רבים מהם שם, המשמשת חממה לפונדמנטליזם ואנטישמיות אלימה.

26. לכל אלה מצטרף הסכסוך בין ישראל לעולם הערבי, ובמיוחד בין ישראל לפלשתינים עם כל המתלווה לכך, כולל הדימוי של ישראל כמדינה כובשת ומדכאת, העושה מעשי זוועה.

27. יש להכיר בכך שהסכסוך הישראלי-פלשתיני משמש כגורם דוחף, צידוק ותוכן מרכזי לשילוב בין אנטישמיות קלאסית לבין אנטי-ישראליות. לכן, אין ספק שהסכם ישראלי-פלשתיני, או לפחות ירידה ורגיעה בעימות האלים, יצמצמו ביטויים מרכזיים עכשוויים של אנטישמיות/אנטי-ישראליות. יחד עם זאת, כפי שכבר ציינתי, ניתוח היסטורי, סוציולוגי ופסיכולוגי מביא למסקנה שגם הסכם קבע יציב בין ישראל לפלשתינים, ואף שלום כולל ומסוכם במזרח התיכון, לא יסלקו לחלוטין את האנטישמיות על ממדיה האנטי-ישראליים מן העולם, וגם לא ימנעו התפתחות של "מלחמה חדשה ביהודים", הגם שהסתברותה וסכנותיה של מלחמה כזו יוקטנו משמעותית בעקבות השגת הסכם או רגיעה באלימות.

28. כל הנאמר לעיל משתלב בצורה זו או אחרת עם השבר החשוב ביותר מבחינה ביטחונית של העולם כולו, כל ארצות המערב בפרט ושל ישראל והעם היהודי במיוחד והוא יכולתם הגוברת של מעטים להרוג רבים. זאת, כתוצאה של שילוב בין התפתחויות טכנולוגיות, אחדים ממאפייני הגלובליזציה וערכים מערביים-ליברליים גם יחד.

29. אדון בהמשך בסכנות הצפוונות בשבר זה בהיסטוריה ביחס למלחמה מסוג חדש בעם היהודי. כעת מבקש אני להצביע על החשש שישראל ועמה העם היהודי בכללותו יואשמו על ידי המערב כמעוררים ומגרים טרור קטלני המתבסס על היכולת של מעטים להרוג רבים ועל היות מדיניותה של ישראל כנתמכת על ידי מרבית גופי העם היהודי סיבה מרכזית להתקפות על המערב. ההצהרות של בן לאדן בקלטת בסוף אוקטובר השנה שביצע את התקפת הטרור ההמונית של 11 בספטמבר 2001 על ארצות הברית בגלל הפצצות ישראל בלבנון אינן אלא סימן אחד לאפשרות זו.

30. אין לשלול את החשש שלמרות האופי השקרי של הצהרה זו ודעות כאלה בכללותן, עלולה האשמה של ישראל והעם היהודי בגרימת גלי הטרור נגד המערב להגביר אנטישמיות וגם להשפיע על מדיניות ארצות המערב ובמשך הזמן אולי גם של ארצות הברית כלפי ישראל.

31. לעומת זאת, אם יתברר לכל שמדובר על צורה קטלנית של "התנגשות בין תרבויות" שישראל והעם היהודי הם קורבן לה יחד עם מדינות המערב, מבלי ששמשו לה סיבה של ממש, יש סיכוי לחיזוק שיתוף הפעולה נגד מעטים ההורגים רבים ותומכיהם כולל נגד אנטישמיות ואנטי-ישראליות. שיתוף פעולה כזה הוא יעד אסטרטגי לעם היהודי ולישראל ודרוש לתגבר ולשכלל מאד מאמצים בכיוון זה. אולם אין לסמוך על כך

שמגמה זו תתגבר על המגמה ההפוכה של האשמת ישראל והעם היהודי. הרבה תלוי בהתפתחות של טרור המוני נגד יעדים מערביים ודרכי המאבק נגדו שאין לחזותם מראש.

32. בסיכום, ההערכה המתקבלת היא של אנטישמיות כתופעה נמשכת, אף שגורמיה וביטוייה משתנים בחלקם. אלא שחל עוד שבר בהיסטוריה האנושית, והוא מגביר עד מאוד את הסכנות הצפונות בחלק מביטויי האנטישמיות. עניין זה מחייב הבנה לעומק והתמודדות נמרצת.

33. אך קודם שאדון בשבר זה בהמשכיות ההיסטורית, עלי לעמוד על האפשרות של שבר בהיסטוריה האנושית, שיחסל אנטישמיות יחד עם חיסול שנאת אחים, מלחמות ורשע. אין לוותר על תקווה לכך, ויש להיאחז בחזון היהודי-נבואי שלא ישא עוד עם לעם חרב. אך לאמונות ב"קידמה" כבנויה בעצם ההיסטוריה האנושית ולציפייה ל"קץ היסטוריה" המתבטא בעולם דמוקרטי וליברלי בו שליטים ערכי שלום ואנוש, חסר בסיס מוצק בהיסטוריה האנושית, לרבות בתקופתנו; ואף אין להם בסיס בכל מה שידוע לנו על מאפייניהם של בני אדם כבודדים והתנהגותם בקבוצות, קהילות ומדינות, וגם במישור הכלל-אנושי.

34. בין בראייה אופטימית יחסית, המצפה לתמורה חיובית במאפייני יסוד של הסדר העולמי, ובין בראייה פסימית הצופה למלחמות גוג ומגוג קודם לתמורה כזו, וגם בראייה המצפה להתפתחויות מסוג חדש לגמרי, כגון שינוי במאפייני יסוד של בני אדם הודות להינדוס גנטי, אחת היא המסקנה: בעתיד הנראה לעין, נאמר חמישים השנה הבאות, יש לצפות לאנטישמיות רבה, כולל אפשרות - שהסתברותה איננה ניתנת להערכה מראש - להסלמה עד לידי "מלחמה חדשה נגד העם היהודי" (הנדונה בהמשך). מכאן הצו המוחלט לגבש אסטרטגיה כוללת, ארוכת טווח ולפחות בחלקה חדשנית נגד אנטישמיות, יחד עם נכונות מתמדת ללמידה לצורך התאמתה לנסיבות השונות העשויות להתפתח.

ג. לקראת "מלחמה נגד העם היהודי"

35. החשש ממלחמה נגד העם היהודי נובע משילוב בין שתי התפתחויות רדיקאליות:

א. קיומם והתחזקותם של בעלי עמדה אנטישמית קיצונית, הרואים לעצמם זכות וגם חובה להרוג יהודים, לפגוע פיסית בקהילות יהודיות ולהביא לחיסולה של מדינת ישראל. ביטוי קיצוני לעמדה כזו הוא מתאבדים, ששאפתם למות עם יהודים רבים ככל האפשר.

ב. יכולתם הגוברת של מעטים להרוג רבים, כמומחש על-ידי התקפות טרור למיניהן, יחד עם הצפייה של מומחים לפיגועי מגה-טרור, בין השאר בעזרת אמצעים לא-קונבנציונאליים שיש בהם כדי להרוג המונים, העלולים להתרחש כבר בעתיד הנראה לעין.

36. מדובר בסכנה המאיימת על כלל תרבויות אנוש וערכי אדם. אך בשלב הנוכחי של ההיסטוריה, העם היהודי הינו בין היעדים המרכזיים של בעלי כוונה ויכולת להרוג רבים. עיקר האיום בתקופה הנוכחית מקורו בחוגים

מוסלמיים קיצוניים, שחלקם בעלי יכולת פעולה רבה וחובקת עולם, הנהנים מתמיכה וסיוע גם של פנאטים לא-מוסלמיים.

37. ומכאן מסקנה מרכזית, בעלת השלכות מרחיקת לכת, לפיתוח תורה מדינית-ביטחונית חדשנית רדיקאלית לישראל, ולפיתוח "תורת ביטחון" חדשה לחלוטין לעם היהודי: היכולת הגוברת של מעטים להרוג רבים הופכת את האנטישמיות החדשה, כולל האנטי-ישראליות, לסכנה קטלנית, המחייבת אסטרטגיות-נגד כוללות, רב-ממדיות וארוכות-טווח.

38. אני מבקש להדגיש את הקטלניות הפוטנציאלית הגדלה והולכת של צורות קיצוניות יותר של אנטישמיות. הדבר מתקשר לשואה. הכוונות להרוג מספרים גדולים של יהודים אינן חדשות, אלא שהיה צורך במכשור של מדינה מודרנית מאורגנת היטב כדי לאפשר את רצח ההמונים ב"מפעלי המוות" הנאציים. שואה בצורה זו אינה נראית באופק, ובידי מדינת ישראל והעם היהודי יש הכוח למנוע הקמה של "בתי חרושת להריגת יהודים". אבל יכולתם המסלימה של מעטים להרוג רבים צופנת בחובה את הסכנות החמורות של "מלחמה חדשה נגד העם היהודי".⁶ מסיבות מובנות, אין בדעתי להציג במסמך זה תרחישים אפשריים, חמורים מאוד, למלחמה כזו.

ד. עקרונות לאסטרטגיה נגד אנטישמיות

39. ברור לחלוטין הצורך בתיאוריה חדשה, לפחות בחלקה, מעמיקה ומקפת של האנטישמיות, שתבחין בין סיבות שורשיות היסטוריות עמוקות לבין גורמים מעצבים חדשים, וגם תדע לשלב ביניהם. תיאוריה חדשה זו אמורה לאפשר הערכה כוללת וארוכת-טווח והבנה של האנטישמיות וצפייה של לפחות חלק מצורותיה העתידיות, כולל ממאירות מאוד. תיאוריה כזו גם חיונית כבסיס לאסטרטגיות-נגד תכליתיות ויעילות המונעות ומרסנות אנטישמיות תוך מבט קדימה, במקום היצמדות לאירועים עכשוויים ופעולה תוך "מבט בראי אחורי".

40. צורך זה בתיאוריה עמוקה ומקיפה של אנטישמיות ובאסטרטגיות-נגד המבוססות עליה עומד בניגוד לעיסוק כמעט-בלעדי בתופעות בולטות לעין ולהתמקדות באמצעי-נגד "טקטיים", המאפיינים רבים מהדיונים ומהפעולות נגד אנטישמיות, עם יוצאים מן הכלל חשובים, אך מעטים. הבנה עמוקה וגישה אסטרטגית כוללת גם ימנעו דבקות באמצעי-שווא, הגוזלים משאבים רבים ללא תועלת של ממש, כגון "הסברה" ו"הצגת עובדות נכונות" כדרכים עיקריות לעתים בהם מנסים לצמצם אנטישמיות ולמוער את נזקה.

⁶ ראה דיון מקיף בנושא במאמרי "עם הניצב מול רשע זוועתי", כיוונים חדשים, גיליון מס' 8, אפריל 2003, עמ' 56 עד 69.

41. בין השאר, יש צורך במאמצים משופרים לצפיית צורות עתידיות אפשריות של אנטישמיות ומאמצים שיאפשרו פעולה למניעת הופעתם - עם דגש על מניעת "מלחמה בעם היהודי" או לפחות צמצומה. לשם כך דרושה חשיבה אסטרטגית מקצועית, שעד כה כמעט ולא יושמה לאימי האנטישמיות.
42. דרושים הערכה נכונה יותר של תוצאות קצרות-טווח וארוכות-טווח של צורות שונות של אנטישמיות וניסוחים ברורים של היעדים של פעולות נגד אנטישמיות, עם סדר קדימה ואומדני תועלת-עלות איכותיים. כך, למשל, יש להבחין בין סוגים שונים של תוצאות כגון:
- א. תחושה של "לא להיות נאהב" ושל עוינות.
 - ב. פחד העלול לפגוע באיכות של חיים אינדיבידואליים וקולקטיביים.
 - ג. פגיעה ברצון של יהודים להזדהות עם יהדות ולהשתתף בפעילות קהילתית וגרימת צורות שונות של "יציאה" מהעם היהודי.
 - ד. עידוד מדיניות ממשלתית בארצות שונות, המזיקה לעם היהודי ולישראל.
 - ה. גרימת נזק לרכוש יהודי, כולל נזק לאתרי-הנצחה.
 - ו. פגיעה בשגרת החיים היהודיים והקהילתיים, כגון הליכה לבתי ספר יהודיים.
 - ז. פגיעה ביהודים עד כדי חטיפות ורצח, כולל בקנה-מידה גדול.
43. לחלק מצורות האנטישמיות יש גם תוצאות שאינן כולן "שליליות" - הגם שאין בכך כדי לצמצם את הרשע שבאנטישמיות ותוצאותיה החמורות - כגון חיוק הסולידאריות היהודית והגברת העלייה לישראל. אך אלה נושאים מורכבים ורגישים, המצריכים דיון נפרד.
44. אני מקווה שבסך הכול עולה בבירור מן ההערכה והניתוח במסמך זה, על אף הצגתם בנקודות ובראשי-פרקים, הצורך בפיתוח אסטרטגיה רבת-ממדים לעימות עם האנטישמיות. בתוך אסטרטגיה זו יש לתת תשומת-לב מיוחדת לביטויים ולפוטנציאליים היותר מסוכנים של האנטישמיות, ובמיוחד לכל מה שקשור ל"מלחמה נגד העם היהודי" לצורותיה וגוניה.
45. למרות שהמשאבים של העם היהודי הולכים וגדלים, יש להחליט על הקצאות לפעילות אנטי-אנטישמית, תוך ראייה כוללת של צרכי העם היהודי וקביעת סדרי עדיפות בהתאם לחשיבות האמיתית של סעיפי פעולה שונים לעתידם של העם היהודי והיהדות. במיוחד אין להניח לאופי הדרמטי של אירועים אנטישמיים מסוגים שאינם משמעותיים באמת ולזיכרון השואה להטות את הכף להקצאות-יתר של משאבים מוגבלים, כולל יכולות חשיבה ותשומת לב מחד, ושילובים שונים של עוצמה קשה ורכה מאידך, למאבק נגד צורות אנטישמיות שאין בהן סכנה של ממש, למשל על חשבון חינוך יהודי ומאבק בהתבוללות.
46. כדוגמא להקצאה לקויה של משאבים מוגבלים אחזור לסוגיית ההסברה, יחסי הציבור והצגת עובדות אמת. מבלי לזלזל באלה, חשוב להכיר בכך שהאנטישמיות ברובה אינה בחזקת מסקנה שקולה מעובדות, אלא היא התייחסות רגשית ורגשנית, הצמודה לתמונות מצב קשיחות שלא ניתן להשפיע עליהן על ידי "דיון רציונאלי" והעמדת עובדות על מקומן הנכון. משום כך אין תועלת בחלק ממאמצי ההסברה ובהכנתם של

מסבירים, אלא דרושה בנידון גישה אחרת לגמרי, המנסה "לשנות דעות" בצורות שכמעט לא נעשה בהן שימוש במאמצים הנוכחיים למאבק נגד אנטישמיות.⁷

47. חיונית אסטרטגיה עקיפה בחלקה שאינה מתעמתת כולה במישרין עם אנטישמיות, אלא "עוקפת" אותה בחלקה. דוגמא לכך היא הגברת פעילותו של העם היהודי לתיקון עולם, שיש בה כדי לגייס תמיכה המנטרלת חלק מהאנטישמיות ותופסת חלקית את מקומה.

48. יש לשלב אסטרטגיות נגד אנטישמיות באסטרטגיות אחרות, המשפיעות על מידות וצורות של אנטישמיות. דוגמאות לכך הן אסטרטגיה-רבתי ביחס לאסלאם, ביחס למעצמות חסרות מסורת תנ"כית כגון סין,⁸ ביחס לאיחוד האירופי ועוד.

49. יש צורך חיוני בראיה מערכתית של כלל צורות האנטישמיות יחד עם דרכי פעולה אחרות נגד העם היהודי וישראל, ובנקיטה של צעדי נגד משולבים בהתאם. כך, למשל, אין להפריד בין התמודדות משפטית לבין כלל המאמצים לשפר את הדימוי של ישראל והעם היהודי. ראייה כוללת ועמוקה יותר הייתה מביאה, אולי, את ישראל לקבל החלטה שונה מזו שהתקבלה, שלא להופיע בדיוני בית המשפט הבינלאומי בהאג על גדר ההפרדה. החלטה זו גרמה להחמצת הזדמנות חשובה להציג את עמדת ישראל והעם היהודי לאלה שאין דעתם קבועה מראש - ויש גם יש כאלה, למרות האמור לעיל על מגבלות ההסברה הרציונאלית - מה גם שחלק מהטיעונים יכלו לפנות לרמה רגשית, להבדיל מטיעון משפטי צרוף בלבד.

50. כפי שכבר נאמר, היחסים בין ישראל לפלשתינים בפרט ולגורמי ערב ואסלאם למיניהם בכללותם הם גורם חשוב בעיצוב האנטישמיות, ויש להביא זאת בחשבון בקביעת מדיניותה של ישראל כאחד השיקולים, גם אם לא המכריע.

51. יש לדון בבנייה מחדש של חלוקת העבודה בין ארגונים יהודיים בינלאומיים, גופים בקהילות יהודיות וממשלת ישראל לחלקיה, בהקשר של אסטרטגיה כוללת נגד אנטישמיות, עם התאמה לנסיבות שונות ומשתנות.

52. חשוב במיוחד הוא חיפוש בעלי ברית ושותפים במאבק נגד אנטישמיות, עם גיוס מאמצים מצד ממשלות וגופים בינלאומיים, תוך הבלטת הסכנה המשותפת הנובעת מפונדמנטליזם רצחני וליבוי שנאה. בתחום זה רבים הם ההישגים, אך יש לעשות יותר, לדוגמא בבניית בריתות עם גורמים מוסלמים לצורך מאבק משותף נגד אנטישמיות ואנטי-מוסלמיות.⁹

⁷ כדוגמא אחת מיני רבות של רעיונות רלוונטיים המזוהים למעשה, ראה: Howard Gardner, *Changing Minds: The Art and Science of Changing Our Own and Other People's Minds* (Boston, MS: Harvard Business School Press), 2004.

מבלי לזלזל במאמצים הרבים, לעתים גם חכמים, במאבק נגד אנטישמיות על ידי ארגונים יהודיים וגופים ישראליים למיניהם, לא אסתר את התרשמותי, שהפעולות, בחלקן הלא מבוטל, אינן מנצלות כראוי ידע מצוי החשוב לעניין. תופעה זו של אי-התבססות על ידע משמעותי החשוב לעניין ידועה ומוכרת גם בנושאים אחרים של פעולות העם היהודי, על ארגוניו ופעיליו וכן של ממשלת ישראל.

⁸ נדונה במסמך אסטרטגי של שלום סלומון ולד על יחסי סין והעם היהודי, העומד להתפרסם על-ידי המכון לתכנון מדיניות עם יהודי בנובמבר 2004.

⁹ הדבר מחייב שיקול מחדש של מוסכמות העבר וה"מובן מאליו", כגון התייחסות יהדות צרפת וגורמי העם היהודי ומדינת ישראל בכללותם למדיניות ממשלת צרפת נגד לבוש דתי בבתי הספר הציבוריים. מבלי לקבוע עמדה לכאן או לכאן, מוטב היה לקיים דיון רציני ומקצועי יותר בכדאיות של תמיכה ברשותם של כל הדבקים באמת ובתום לכב בדת למלא אחר מצוות דתם בלבוש בבתי הספר.

53. יש חשיבות רבה ביותר למידה גדושה של חדשנות בעיצוב אסטרטגיה נגד אנטישמיות, ההולמת את תמורותיה ואת הסכנות הצפונות בה. "יותר מאותו דבר" מועיל בחלקו, אך אין בו כדי לענות על הצרכים או לפחות להתקרב לכך. דבקות במקובלות העבר אינה אלא מרשם לכישלון, נוכח הסכנות הצפונות בצורות אנטישמיות חדשות, ובמיוחד האפשרויות של מלחמה חדשה נגד העם היהודי.

54. הקביעה דלעיל עוד מוחמרת, כאשר מצביעים על הפער ביכולת החדשנות שבין קבוצות קטנות של "מאמינים צרופים", הפועלים ברשתות פתוחות למחצה, לבין יכולת החדשנות של ארגונים גדולים, גם אם הם טובים ומסורים מאוד למשימותיהם. מכאן שקיימת סכנה ממשית לכך שהאמצעים נגד אנטישמיות יפגרו אחרי חידושי אנטישמיות - ואין מחסור בדוגמאות לכך. לכן הכרחיים מבנים ארגוניים ותהליכי חשיבה ועבודה שונים במידה רבה מהמקובלים כיום, שיש בהם כדי להבטיח ניצחון ב"תחרות על חדשנות" מול אנטישמיות, ובמיוחד צורותיה המסוכנות יותר.

55. להמחשה של מרכיבים ספציפיים יותר של אסטרטגיה אנטי-אנטישמית כוללת, שאותם יש לשקול ולשלב יחד, אזכיר את הבאים:

א. פיתוח תגובה הדרגתית, בלי לתקוף חזיתית ללא אבחנה את כל הביטויים של אנטישמיות. לשם כך דרושים עצבים חזקים, יכולות ניתוח מעולה, ריבוי אופציות תגובה מדורגות, והערכה ריאליסטית של צורות שונות של אנטישמיות ושל הנזק הצפון בהן.

ב. בחינה של תגובות-שרשרת בין ביטויי אנטישמיות למיניהם ותגובות נגדן, כולל האפשרות והחשש שצורות שונות של אנטישמיות ניוונות על-ידי פעולות נגד. כך, למשל, תשומת לב ציבורית לפעולות אנטישמיות עשוי לעתים קרובות לעודדן ולדרבנן. משום כך, לעתים, עדיף להימנע מלהגיב עליהן, או שיש לבחור צורות תגובה שאין בהן כדי לעודד את הפעולות האנטישמיות.

ג. חיזוק החוסן של העם היהודי תוך הקטנת המשקל של רצון "להיות אהוב", פחות רגישות לביטויי אנטישמיות שאין בהם נזק של ממש, יותר התגברות על "פחד", יתר אומץ ויכולת לחזור לשגרת חיים קהילתיים גם נוכח חשש מתוקפנות אנטישמיות.

ד. בצמוד לנאמר לעיל, אבחנה ברורה ומוסברת היטב בין "פחד" להסתברות של ממש להיות נפגע על ידי פעולה אנטישמית. שכן, "גרימת פחד" היא אחד הנזקים החמורים של אנטישמיות, והיא פוגעת באיכות החיים של יהודים ובפעילות הקהילות היהודיות, גם כאשר ההסתברות האובייקטיבית להיפגע היא מזערית. לכך יש חשיבות נוספת, שכן ביטויי פחד מזמינים התקפות נוספות.¹⁰

ה. הגברת השימוש באמצעי התקשורת המודרניים ובמיוחד באינטרנט נגד הפצת אנטישמיות, יחד עם יתר פיקוח על שימוש לרעה באמצעים אלה לשם יצירה והגברה של שנאה.

¹⁰ בדיונים בכנס האיחוד האירופי על אנטישמיות בבריסל בפברואר 2004 קמו מספר מנהיגים יהודיים אירופיים בזה אחר זה, הביעו חששות לביטחונם האישי ולביטחון חברי קהילתם, וביקשו כמעט בנימת תחנונים עזרה מהממשלות. לא זו בלבד שהייתה זו הופעה מבישה שיש בה כדי להוסיף לתחושות אנטישמיות, אלא שיש בה ביטוי לפחד שאין לו צידוק אובייקטיבי ולחולשה המזמינה התקפות, והיא אף הייתה סימן מעיד להצלחת מעשים אנטישמיים מעטים מאוד יחסית לזעזוע את הביטחון העצמי של מנהיגים יהודיים. כל זה מצטרף יחד לחוסר חוסן שחלו בו, ולא במצב מעשים אנטישמיים או בממשלות של הארצות בהן חיים היהודים.

ו. יתר מאמץ לחקיקה נגד אנטישמיות, שלילת השואה וכדומה, עם החמרת העונשים (בתחום זה מתקיימת כבר עתה פעילות רבה). במקביל: יוזמה להתאמת המשפט הבינלאומי הפומבי לאיומים הנובעים מכוונתם ויכולתם של מעטים להרוג רבים - תחום מוזנח, הקורא ליוזמה משותפת בין יהודים ללא-יהודים.

ז. כפי שכבר הוזכר, פיתוח "תורת ביטחון לעם היהודי" ומימושה במגוון של דרכים, החל בהגברת אמצעי הגנה על גופים ואישים יהודים והפעלת מערכת לניהול משברים בעם היהודי (תחום שגם בו חלה התקדמות); וכלה בפעולות מנע והרתעה של ממש, כולל צעדים דרסטיים לפי הצורך נגד יוזמים ופעילים ב"מלחמה נגד העם היהודי".

ח. התחשבות גדולה יותר בהחלטות ממשלת ישראל בהשלכות ביחס לפיגועים חמורים ביעדים יהודיים בתפוצות, יחד עם צעדים נמרצים וגם קיצוניים למניעת הפיכת יהודי התפוצות למעין "בני ערובה" בידי גורמים אנטישמיים ואנטי-ישראליים, דבר העלול לפגוע בצרכים חיוניים ובאינטרסים הביטחוניים של ישראל.

56. אזכיר שוב את החשש ממלחמה חדשה נגד העם היהודי, הצמוד לכוונה וליכולת של מעטים להרוג רבים, ולצורך בנקיטת צעדים נמרצים נגד אפשרות זו. תוך הסתכנות בדימוי של קיצוניות-יתר, אדגים את כוונתי בספקולציה היסטורית נוגדת-עובדות: אילו, באופן כלשהו, לעם היהודי היה נשק גרעיני בשעה שהעובדות על השואה התבררו, וכאשר בעלות הברית לא עשו מאומה כדי למנעה, היה זה מחובתו של העם היהודי להשתמש בנשק הגרעיני נגד גרמניה הנאצית.

57. אנסה, בזהירות המתבקשת, להרחיב וליישם דוגמא היפותטית זו לנחישות הדרושה נוכח החשש של מלחמה חדשה נגד העם היהודי: עם ששליש ממנו נהרג בשואה רשאי, וגם חייב, לפעול בנחישות ובתקיפות כדי להגן על עצמו, גם אם הדבר כרוך בפגיעה בחפים מפשע, שאומנם חובה לעשות כל מאמץ כדי לצמצמה ככל האפשר. ברור שלפני כל החלטה יש להביא בחשבון גם שיקולים ריאלי-פוליטיים מגוונים כולל היקפיים, כגון השפעה על העוצמה הרכה של ישראל, וזאת בנוסף לצווי מוסר וערכים.

58. באמור לעיל יש קריאה להתייחס ביתר רצינות לחשש מפני פגיעות של ממש בעם היהודי, בגלל יכולתם הגוברת של מעטים להרוג רבים, ועקב היות העם היהודי ומדינת ישראל יעד מועדף של פנאטים רצחניים, המסכנים את התרבות האנושית הנאורה בכללותה. לכן מומלץ שאסטרטגיה כוללת וארוכת טווח נגד אנטישמיות תתמקד במידה רבה בסכנות החמורות ביותר, הגם שאלה טרם מומשו. אכן, תשומת לב יתירה לסכנות חמורות ומאמץ מרבי למנוע את מימושן, תוך שיתוף פעולה מרבי עם מדיניות אחרות וגורמים בינלאומיים מתאימים, הם בליבה של אסטרטגיה נגד אנטישמיות, בניגוד למצב הקיים, בו תשומת הלב ממוקדת באירועים אנטישמיים שוטפים, ובהם רבים שסכנתם קטנה יחסית, הגם שיש להמשיך לפעול נגדם באופן פרופורציונאלי.

ה. המלצות פעולה

59. התקדמות בכיוון המוצע של פיתוח גישה "אסטרטגית" מחייבת הסדרים ארגוניים ותהליכי תכנון מדיניות מתאימים. כך, למשל, דרושה הערכה זהירה לגבי יעילותם של צעדים שונים נגד אנטישמיים ותהליך שיטתי של הפקת לקחים ולמידה.
60. צעדים מעשיים דרושים נוספים כוללים, בין השאר:
- א. שיפור של ממש בתיאום פעילויות אנטי-אנטישמיות בין כל גורמי העם היהודי, כולל מדינת ישראל.
 - ב. שדרוג של ניתוח איומים, ניהול משברים, אמצעי מנע והרתעה ודרכי ענישה.
 - ג. מחקר ופיתוח לצורך הצטיידות באמצעים טכנולוגיים שיש בהם לסייע במאבק נגד אנטישמיות וצמצום יכולתה לגרום נזק חמור.
 - ד. טיפוח אנשי-מקצוע ועריכת סדנאות למנהיגות יהודית על דרכי התמודדות עם אנטישמיות, כולל הגברת החוסן ויכולת הספיגה.
 - ה. הקמת צוותים מקצועיים ויועצים לטיפול באנטישמיות בכל הארגונים היהודיים העיקריים, אם אין להם צוות כזה.
61. אפשר להוסיף פרטים אלה או אחרים, אך דומני שלא יהא בהם כדי להוסיף להערכה ולהמלצה המרכזיות של מסמך זה, ובמיוחד ההצבעה על פוטנציאל של אנטישמיות קטלנית עד כדי מלחמה חדשה בעם היהודי, וציון הצורך באסטרטגיה כוללת, רב-ממדית וארוכת-טווח נגד אנטישמיות, המבוססת על עבודת מטה מקצועית יחד עם מנהיגות נחושה ושקולה.
62. לשם כך יש להקים צוות מקצועי מרכזי בעל איכות מעולה לפיתוח אסטרטגיות נגד אנטישמיות. צוות זה יפעל בעזרת רשת של אנשי מקצוע, חוקרים, מנהיגים וארגונים יהודיים העוסקים - או צריכים לעסוק - בנושא.
63. אולם האתגר מורכב עוד יותר, שכן את האסטרטגיה נגד אנטישמיות יש לעגן בפיתוח אסטרטגיות נוספות, כפי שכבר צוין, וגם בתכנון מדיניות עם יהודי ברמה כוללת. לדוגמא, הכרחי להגביר את העוצמה הרכה והקשה של מדינת ישראל והעם היהודי בכללותו, תוך התאמתן לסכנות וגם להזדמנויות צפויות, כולל החשש מפני אנטישמיות קטלנית מאוד.
64. אך אלה נושאים החורגים מעבר לנושא המוגדר של מסמך זה, גם אם יש בינם זיקות חזקות. דיינו בהדגשת הצורך בפיתוח אסטרטגיה נגד אנטישמיות, עם דגש מיוחד על היערכות נגד אנטישמיות קטלנית ואפשרויות של מלחמה חדשה נגד העם היהודי, על מנת להעמיד את האתגר ולשמש מורה דרך ראשוני לפעולה ממשית הדרושה בדחיפות. המסמך המלא יוסיף וירחיב בכל אלה.

יחזקאל דרור הוא פרופסור אמריטוס למדע המדינה ולמינהל ציבורי באוניברסיטה העברית בירושלים.

מאז פברואר 2002 הוא מכהן כנשיא-מכון של המכון לתכנון מדיניות עם יהודי, מיסודה של הסוכנות היהודית.

פרופ' דרור מילא תפקידים בכירים בממשל הישראלי, כולל שנתיים כיועץ בכיר לתכנון וניתוח מדיניות בלשכת שר הבטחון בהשאלה מהאוניברסיטה העברית, ייעוץ למספר ראשי ממשלה, יועץ מזכירות הממשלה, יושב ראש וחבר של וועדות ממשלתיות וציבוריות בנושאי מדיניות וממשל ועוד.

הוא שימש כמתכנן מדיניות, יועץ אסטרטגי ופרופסור אורח בכיר בארצות רבות, כולל בין השאר שנתיים בתאגיד ראנד בסנטה מוניקה, קליפורניה ושנתיים במכון למינהל ציבורי של האחד האירופאי במאסטריוט.

הוא פירסם ספרים ומאמרים רבים בנושאי מדינאות, תכנון מדיניות, ביטחון לאומי, מינהל ציבורי והיכולת למשול, שפורסמו בשפות רבות.

ספריו בעברית בנושאי מדינת ישראל והציונות כוללים אסטרטגיה רבתי לישראל, תזכיר לראש הממשלה: א. מצב האומה, תזכיר לראש הממשלה: ב. לבנות מדינה וחדוש הציונות.

בין השאר זכה פרופסור דרור בשנת 1999 בפרס יובל המדינה על שם ארתור רופין מעיריית חיפה ובשנת 2002 בפרס לנדאו. הוא היה הלא-אמריקאי הראשון שנבחר לנשיא האגודה למחקרי מדיניות, היה חבר במכון הבינלאומי לאסטרטגיה בלונדון וחבר מועדון רומא.

המכון לתכנון מדיניות עם יהודי

רח' פינסקר 2

ת.ד. 4689 ירושלים 92228

טלפון: 02-56-333-56

פקס: 02-56-350-40

דוא"ל: info@jpppi.org.il